

Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Rus Diplomatik Misyonlarının Bulgar Komitacıları ile İlişkileri

Hasip SAYGILI*

Öz

1902 yılı sonlarında Makedonya'ya Avrupa müdahalesi tehditleri üzerine Sultan Abdülhamid Rumeli Umumi Müfettişliğini kurdu. Hüseyin Hilmi Paşa umum müfettiş olarak göreve başladı. Rumeli'de idari alanda iyileştirmeler yapan Hüseyin Hilmi Paşa Makedonya'yı paylaşma kavgası veren komitecilerin terör eylemlerini mali güçlükler ve dış müdahaleler yüzünden müfettişliğin kaldırıldığı 1908 yılına kadar sonlandıramadı. Bu çalışmada Balkanlarda Rus politikasının aparatları olarak çalışan diplomatik misyonların Bulgar komitecileriyle ilişkileri incelenmiştir. Bu ilişkilerin birbirine aykırı gibi görünen destek ve frenleme arasında sürdüğü görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Hilmi Paşa, Komiteci (komitacı), Rusya, Bulgar, Büyük Güçler

During General Inspectorate in Macedonia of Hüseyin Hilmi Paşa (1902-1908) Russia Diplomatic Missions' Relations with Bulgarian Comitadjis

Abstract

In late 1902, due to threats of Great Power intervention to Macedonia Sultan Abdulhamid set up General Inspectorate in Macedonia. Hüseyin Hilmi Paşa was assigned as general inspector. Although he made some ameliorations in the region, because of financial problems and foreign interventions, terrorist actions of comitadjis who struggle for partition of Macedonia had not been prevented by 1908 when inspectorate was abolished. This paper examines, as tool of Balkans policy, Russia diplomatic missions's relations with Bulgarian komitadjis. It points out that these relations, seem inconsistency each other, had continued between support and curbing.

Keywords: Hüseyin Hilmi Paşa, Comitadji, Russia, Bulgarian, Great Powers

* Dr., Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, E-posta: hasipsaygili@gmail.com

Giriş

1878 Berlin Kongresi ile reform yapılması şartıyla Osmanlı Devletine bırakılan Rumeli topraklarında¹ istenilen ıslahat programlarına Sultan Abdülhamid, Avrupa güç dengelerinden de faydalanarak mümkün olabildiğince ayak diredi. 1900'lü yıllara gelindiğinde Büyük Güçler, talep edilen reformlar yapılmazsa askeri müdahale ile Sultanı tehdit edince², yaptırım gücünü kaybetmiş olan hükümdar Kasım 1902'de bazı tedbirler aldı.³ Bu tedbirler, "Rumeli vilayetleri hakkında talimat"⁴ olarak gelecekte bölgedeki jandarma ve polis ile mahkeme memurlarının Müslüman ve Hristiyanlardan teşkilini ve Avrupa vilâyetlerinde bir Genel Müfettişlik kurulmasını öngörmekteydi. Bu çerçevede Hüseyin Hilmi Paşa, 30 Kasım 1902 tarihinde mülkî, adlî, malî ve jandarmaya ilişkin işlerde geniş yetki ile Selanik, Kosova ve Manastır vilâyetlerinin Umumi Müfettişliğine tayin edildi. "Vilayat-ı Şahane Müfettişliği" 8 Aralık 1902 tarihinde Selanik merkezli olarak faaliyete geçti.⁵ Bir nevi idari muhtariyet demek olan Müfettişlik 1908 Temmuzunda 2. Meşrutiyetin ilanı sonrasında lağvedilinceye kadar devam etti.⁶

Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın aldığı tedbirler kısa sürede güven uyandırdı. Vergilerin toplanmasında köylüler lehine iyileştirmeler yapıldı. Çetelerin takibinde sivil halka zarar verilmemesine özen gösterildi. Yakalananlar adil yargıldılar. Fakat buna rağmen şiddet ve anarşinin önü anılamadı. Hüseyin Hilmi Paşa'nın fikrinde bölgede kalıcı bir iyileştirme için mali konuların sağlam bir temele oturtulması gerekiyordu. Bu mümkün olmadı.⁷

¹ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1953, cilt 1, s. 413.

² A. W. Ward and G. P. Gooch, *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919, Vol. III, 1866-1919*, Cambridge: University Press, Cambridge, 1923, s. 373.

³ George Gawrich, *The Crescent and the Eagle - Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*, London: I. B. Tauris & Co., London, 2006, s. 135 ve Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)*, çev. İhsan Çatay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008, 106.

⁴ Gül Tokay, "A Reassessment of the Macedonian Question 1878-1908", *War and Diplomacy The Russo Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, Ed. Hakan Yavuz with Peter Sluglett, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2011, s. 261.

⁵ Kemal Beydilli, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 1989. s. 86.

⁶ Mahir Aydın, "Hüseyin Hilmi Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1998, s. 550.

⁷ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 201-202.

Osmanlı idaresi bölgede asayişini sağlayıp bozulmuş olan kamu düzenini yeniden temin için reformları kabul edince bölgede üç aktörün farklı tepkileriyle karşılaştı. Bu aktörlerden birincisi Rumeli'de Müslüman nüfusun önemli bir kısmını teşkil eden Arnavutlardı. Arnavutlar reformların bölgenin gayrimüslimlerin eline geçmesi ve nihayetinde kendi varlıklarının marjinalleşmesi sonucunu doğuracağını düşündüler. Bu yüzden de reform çabalarına şiddetle direndiler.

Bölgedeki ikinci aktör komitecilerdi. Komiteler bölgede Osmanlı'nın günlerinin sayılı olduğu⁸ algısı yerleşince Makedonya denilen Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinin kime kalacağı sorusunun cevabı Atina, Sofya, Belgrad ve Bükreş tarafından farklı etnik, dini ve "tarihi hak" argümanı ile savunulmaya başlayınca sahneye yerleştiler. Fener Patrikhanesinin Yunanistan, Bulgar Eksarhlığının Bulgaristan namına "kalpler ve gönüllerde başlattığı muharebe"⁹ de komitecilerin üzerinde at oynattıkları zemini hazırlama işlevi gördü. Bulgaristan'ın Makedonya'yı kendine katma girişimi 1885 yılında Şarki Rumeli'yi fiilen kendisine katmasıyla ivme kazandı.¹⁰ Makedonya'yı Bulgaristan'a katma sürecinin fiili gücü olarak iş gören bu silahlı eylemciler esas olarak bazen kendilerine Makedonyalı, Makedon denilse de Bulgar devrimci komitecileriydi.¹¹ Daha 1879 yılından itibaren örgütlenen Bulgar komitecilerinin topladıkları gönüllüler Bulgar subayları tarafından eğitildikten sonra komiteci olarak silahlandırılıp Makedonya'ya yollanmıştı.¹² Bu makalede Bulgarlardan sonra faaliyete geçen Yunan, Sırp, Ulah ve Arnavut çete faaliyetleri ele alınmamış yabancı dillere de Türkçeden geçmiş komitacı (Komitadji)

⁸ Rus Hariciye Nazırı Lamsdorf kanlı etnik boğuşmanın "Türk zulmünün zayıflaması" sonucu doğduğunu ileri sürmüştür [O. N. İsayeva, "Makedonska Smuta": Vzgljad Russkih Konsulov, (21 Aralık 2013), <http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=maked&Number=1943267366>]. [Bu makalede kullandığım Rusça metinleri benim için çeviren Emin Ata Celal Kâzımov'a müteşekkirim.]

⁹ A. N. Skvoznikov "Politiçeskaya Boriba Mejdu Balkanskimi Gosdarstvami za Makedonske Zemli v Konçe XIX Naçale XX vv" *Rossiya (SSSR) i Makedoniya İstoriya, Politika, Kultura 1944-1991 gg*, Rossiskaya Akademiya Nayk İstitut Slavyanovedeniya, Moskva, 2013,..", s. 159.

¹⁰ Sinan Kunalp- Gül Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 1 1879-1904*, The Isis Press, İstanbul, 2011, s. 11.

¹¹ "Makedonya Makedonyalılarıdır" gibi sloganları seslendiren komitacıların esas hedefi de Makedonya'yı Bulgaristan'a katmaktı. Fakat komşu ülkelerin kıskançlıklarını çekmeme ve Büyük Güçlerin çıkarlarını dikkate alma lüzumu ile gerçek hedeflerini sakladılar. Zaten VMRO (IMRO) denilen İç Makedonya Devrimci Örgütünün ilk yıllarında sadece Bulgarları üye olarak alıyordu (Fikret Adanır, "The Macedonians in the Ottoman Empire, 1878-1912", in *The Formation of National Elites*, ed. by Andreas Kappeler, New York University Press, Newyork, 1992), s. 171)

¹² Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 1989, s. 210, 220.

denilen Bulgar çeteleri üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmada dönemin arşiv evrakında olduğu gibi komiteci, komitacı ve çete aynı anlamda kullanılmıştır.

Makedonya vilayetlerinde üçüncü aktör ise Büyük Güçlerin bölgedeki politikalarının uygulama aparatları olan diplomatik misyonlardı. Diplomatik misyondan başkentteki büyükelçilikler, Bulgaristan'daki diplomatik ajanlar ve Rumeli şehirlerindeki konsoloslukları kastetmekteyiz. Bu çalışmada yukarıda işaret ettiğimiz Bulgar komitacıları ile Rus diplomatik temsilcileri arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Rus Diplomatik Misyonları

İncelediğimiz dönemde Osmanlı İmparatorluğu ile Büyük Güçler tüm ilişkileri dengeli ve eşitlikçi bir görünümünden uzaktır. İlişkiler diplomasi açısından da güçlü-zayıf ilişkisi kalıbında yürümüştür. Büyük Güçler ve özellikle Rusya Babıali'nin hemen her işine karışmakta kendini vazifeli sayar bir tutum içindedir. Jön Türk ileri gelenlerinden Ahmed Rıza'nın yazdığına göre Rusya Sefareti İstanbul'da Müslüman olan gayrimüslim bir hayat kadınına dahi müdahale etmekte, Sefaret Baştercümanı Maksimof sokak ortasında Osmanlı askerlerini tokatlamaktadır.¹³

Rumeli'de de Osmanlı Devleti'nin yapacağı hemen her türlü uygulama Büyük Güçlerin vesayetine tabi bir hale gelmiş görünmektedir. Mesela Rumeli şehirlerindeki Bulgar, Yunan ve Sırp okullarıyla karşılaştırıldığında sayı ve kalite açısından zayıf olan resmi devlet okullarına destek sağlamak için bölgede tüketilen şeker ve petrole kısıtlı bir vergi konulma girişimi daha tasavvur halindeyken dahi Rusya Sefareti'nin tepkisiyle karşılaşmakta ve hayata geçirilememektedir.¹⁴

Büyük Güçlerin politikalarının kendi ölçeklerinde uygulama aparatları olarak görev yapan bölgedeki konsolosların idarenin her işine müfettiş edasıyla karışmakta sakınca görmedikleri anlaşılmaktadır. 20. Yüzyılın başında Rumeli'de görev yapan bir Osmanlı subayının yazdıklarına göre İşkodra gibi merkezlerde vatandaşları bulunmayan devletlerin konsoloslukları vardı. Bunlar Osmanlı idaresi aleyhine kendi lehlerine müdahale gerekçesi yaratmaya çalışırlardı.¹⁵ Bu konsolosluklar *"birer fesat ocağı gibi gizli, aşikâr entrika çevirmeyi bir hak bir vazife diye kullanırlardı.*

¹³ "Şerbina'nın Vefatı", *Şura-yı Ümmet*, 13 Mayıs 1903, s. 3.

¹⁴ Sadaret'in 7 Temmuz 1902 tarihli Maarif Nezaretine yazısı (BEO, 1688/126411, 21 Ra 1319).

¹⁵ Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, Ticaret Basımevi, İzmir, 1944, s. 339.

Kabile reislerinden, nüfuzlu Arnavut türedilerinden ecnebi tahsisatı ile geçinenler vardı. İstenildiği zaman konsoloslar tarafından verilen bir işaret üzerine dilekler, isyanlarda bulunmak işten değildi".¹⁶

Bölgede nahiye müdürü ve mutasarrıf olarak görev yapan bir Osmanlı mülki idarecisi de konsoloslukların kapitülasyonları bahane ederek vali ve mutasarrıfları baskı altına aldıklarına tanıklık etmektedir.¹⁷ İdareye konsolos baskıları ticari ve siyasi güdülerle sınırlanmış değildir. Adi cinayet işleyen Hristiyanlar için bile konsolosluklar derhal yargıya müdahale edip adaletin tecellisine mani olabilmektedir.¹⁸

Osmanlı idaresinden herhangi şikâyeti olan gayrimüslimler doğrudan konsolosluklara başvurmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Haziran 1903'te ölü olarak ele geçirilen Svetkof adlı çetecinin üzerinden çıkan ve Manastır İngiliz Konsolosu tarafından tercüme ettirilen talimata göre komitelere bölgede köylülerin ikna edilerek veya kuvvet kullanılarak Osmanlı güvenlik güçlerinin şikâyete konu olabilecek uygulamalarını "evvela konsoloshanelere ve saniyen Vali-yi vilayete protesto" ettirilmesi direktifi verilmiştir. Güvenlik güçleri dışında vergi meselesi ile ilgili konularda da yine konsolosluklara "beyan-ı şikâyet" direktifi verilmektedir.¹⁹

¹⁶ Süleyman Külçe, *Mareşal Fevzi Çakmak Askeri, Hususi Hayatı*, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, Ankara, 1953, s. 20.

¹⁷ Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979, s. 61.

¹⁸ Uzer, *Makedonyada Eşkiyalık Tarihi*, s. 64. Yazar, Rum katiller hakkında Ağustos nahiyesi müdürü olarak işlem yaptığı için konsolos baskısıyla neredeyse meslek hayatının bitirilmek üzere olduğunu ifade etmektedir.

¹⁹ Y EE, 1/9, 10 Z 1321, Blue Book, 1904, No. 1. Turkey'den çeviri. 1904 yılı Ocak ayında İngiltere Dışişleri Bakanlığınca yayınlanan Blue Book (Mavi Kitap) serisinin bu kitabında 18 Mart 1903 gününden 1 Eylül 1903 gününe kadar "Rumeli işlerine dair" İngiliz diplomatik yazışmaları bulunmaktadır. Fon numarasını verdiğimiz dosyada bu kitapta önemli görülen rapor ve telgraflar Hariciye Nezaretince yaklaşık 40 sayfa hacminde Türkçeye çevrilerek 27 Şubat 1903 tarihinde Sadarete sunulmuştur. Osmanlı Arşivinde 19. Yüzyıl ortalarından itibaren Blue Book neşriyatının yakından takip edilmekte olduğu ve kitapların yayınlanıp yayınlanmaz İstanbul'a gönderildiği anlaşılmaktadır. Katalogda da 1896 ve 1897 yıllarına ait iki adet Blue Book'un envanterde bulunduğu zannını doğuracak kayıtlar (HR SYS, 2758/78 ve 2758/79) bulunmasına rağmen kitaplara erişim mümkün olmamıştır. İncelediğimiz dönemde münhasıran Rumelideki olayları konu alan bu seriden bazen aynı yıl birden fazla olmak üzere yayınlar yapıldığı bilinmektedir. Ancak yakın dönem Türkiye tarihi için çok kıymetli olan bu yayınların kopyalarına maalesef Milli Kütüphane, Üniversiteler, Türk Tarih Kurumu, TBMM, İSAM ve BOA Osmanlı Arşivi Dairesi kütüphaneleriyle, Bayazıt Devlet Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kitaplığı envanterinde rast gelinememiştir.

Manastır Rus Konsolosunun İstanbul'daki Büyükelçisine gönderdiği 29 Ocak 1903 günkü raporda kendisine her gün köylerden gelen dilekçeleri Vali'ye gönderdiğini, ifade etmektedir. Aynı konsolos Nisan ayı içerisinde tutuklanan üç Hristiyan köylünün serbet bırakılması için konsolosluk tercümanını Polis Komiserine göndererek köylüleri serbet bıraktırdığını rapor etmektedir.²⁰ Manchester Guardian gazetesi Selanik muhabiri 6 Haziran 1903 günü yayınlanan haberinde Rus konsoloslugu bahçesinin şikâyet için bekleyen Bulgar kadınlarla dolu olduğu gözlemini aktarmaktadır.²¹ Komitecilere sempatisini saklamayan dönemin bir yazarının kitabı "*Konsolos müdahaleleri*" alt başlığını taşımakta ve yargı ve idareye nasıl etki edildiğinin örnekleri sıralanmaktadır.²² Büyük Güçlerin konsolosluklarına 1902 yılında verilen bir dilekçede "*şikayet merci olarak sadece Tanrı ve siz varsınız..*" ifadesi bölgede dış misyon temsilcileri hakkında algıyı göstermektedir.²³

Bu çerçevede Osmanlı idaresi bölgede büyük bir isyanla baş etmeye çalışırken bile konsolos müdahalelerinin nasıl sonuçlar verdiği Avrupa basınına da yansımıştır. 23 Ağustos 1903 tarihinde Daily News gazetesinde yayınlanan bir habere göre Üsküp'teki Rus ve Avusturya konsolosları tarafından "*zalimlikleri kanıtlanan*" tüm Osmanlı yetkilileri "*Rusya'nın enerjik talepleri sonucu görevlerinden alınmış ve cezalandırılmışlardır*".²⁴

Büyük Güçlerin bölgedeki konsolosları devlet politikaları birbirinden ne kadar farklı olursa olsun Osmanlı idaresine karşı mümkün mertebe birlikte hareket tarzı geliştirmişlerdir. Bu meyanda Avam Kamarasında 23 Mart 1903 tarihinde Rumeli vilayetlerinde İngiliz konsoloslarına "*Rus ve Avusturya konsoloslarıyla iletişim içinde bulunmaları ve onlara destek ve yardım sağlamaları*" talimatı verildiği ifade edilmiştir.²⁵

Yargı Sürecine Müdahale

VMRO'nun planladığı İlinden isyanından iki üç hafta kadar önce Serez'de güvenlik güçleri yaptıkları eylemde bazı askerleri öldüren çeteyi

²⁰ Raporda Valinin özür dilemesi için Polis Komiserin kendisine gönderdiği de yazılmıştır (01 Mart 2014). http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/19001920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

²¹ *The English Press of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising 1903*, Makedonski Naučen Institut, Sofia, 1998, s. 87.

²² Draganof, *Makedonia and the Reforms*, Maxell, Watson and Viney Ltd., London, 1908, s. 22, 154-155.

²³ Nadine Lange-Akhund, *The Makedonia Question 1893-1908 from Western Sources*, East European Monographs, USA, 1998, 99.

²⁴ *The English Press.*, s. 179.

²⁵ (09 Ocak 2014) http://hansard.millbanksystems.com/commons/1903/mar/23/macedonian-reforms#S4V0119P0_19030323_HOC_117

takip ederken Bulgar köylerinde geniş miktarda silah ve dinamit ele geçirirler. Evlerinde yasadışı silah ve patlayıcı bulunan 100 civarında Bulgar sorgulanmak üzere Selanik'e sevk edilirler. Selanik Rus konsolosunun girişimiyle Rusya Sefareti Hariciye Nezaretine başvurarak, Selanik'te adli işlemlerin zaten ağır işlediği, sorgulanmak üzere mahkemeye sevk edilen Bulgarların bekletilmemesini talep eder. Sadaret, 17 Haziran 1903 tarihinde doğrudan Selanik Vilayetine "*mahkemenin süratlendirilerek şikâyata meydan verilmemesi*" talimatı verir.²⁶

Bulgaristan Hükümetinin Büyük Güçler'e verdiği 10 Ağustos 1903 tarihli Osmanlı güvenlik güçlerinin şikâyet edildiği memorandumda Lazo Daftçef adlı komite elebaşına resmi makamlarca örgütün silah depolarının yerini söyletmek için işkence yapıldığı iddiaları üzerine Rus ve İngiliz konsoloslarının Selanik'te komiteci ile görüştükleri ifade edilmektedir.²⁷

2 Ağustos 1903 günü başlatılan isyan sırasında Üsküp vilayetine bağlı Zilenkova istasyonunda dört Bulgar amelenin askerler tarafından "*tehevvür ve galeyân*" neticesi öldürülmesi üzerine Rusya konsolosu olayın faili olan askerlerin tutuklanarak divan-ı harbe verilmesini talep etmiştir. Kosova Valiliğinin Umum Müfettişliğe yazdığı konuya dair 8 Eylül 1903 tarihli yazının üzerinde sanık askerlerin tutuklanmalara ilişkin ilgili makamlara emir verildiği notu konulmuştur.²⁸ Ciddi bir isyanı bastırmakla meşgul iken dahi Osmanlı yetkili makamları Rus diplomatik misyonlarının taleplerini ciddiye alıp işlem yapma zorunluluğu duymuşlardır.

Dedeğaç Mutasarrıfını 21 Nisan 1904 tarihinde ziyaret eden Rus konsolosu Edirne Hapishanesinden afla tahliye olan 14 Bulgar eylemcinin Dedeğaç'ta zabıtaca niçin tutuklandıkları ve Edirne'ye adamlı olarak geri gönderildiğini sormuştur. Konsolos bu uygulamanın Osmanlı hükümetine karşı beslenen güvene uymayacağını ifade ile kendisine uygulama ile ilgili bilgi verilmesini talep etmiştir.²⁹ Mutasarrıf'ın doğrudan Mabeyne yazdığı jurnalde görüşmeyi Edirne Vilayeti ve Sadarete de rapor ettiğini belirtmesi ve şikâyete konu olan işlemin "*buraca ecanib arasında*" yoğun dedikoduya konu olacağını ifadesi konsolos nüfuzunun Osmanlı bürokrasi üzerindeki ağırlığına kanıt olarak görülebilir.

Makedon devrimci komitelerinin 1903 ilkbaharında masum sivillere yönelik Selanik'teki bombalama eylemlerini dahi "*dünyaya Makedonların gururla nasıl öleceklerini gösterdi*" diye alkışlayan Fransız yazar Victor

²⁶ BEO, 2094/157028, 21 Ra 1321.

²⁷ Draganof, *Makedonia and the Reforms*, s. 20.

²⁸ TFR 1 KV, 31/3058, 23 Ca 1321.

²⁹ Y PRK, 69/71, 07 S 1322.

Berard'ın³⁰ yazdığına göre 18 Mayıs 1903 tarihinde Manastır cezaevini gezen Rus Konsolosu Vali'den tutukluların neden hapisanede tutulduklarını bir amir edasıyla sorabilmektedir.³¹ Durumları sorulan tutukluların komite eylemcileri olduğu tahmin edilebilir.

Sayfa/Page | 204

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Rus diplomatik temsilcilerinin Osmanlı idaresine müdahaleleri sadece devrimci komite üyeleri ile sınırlanmış değildir. Adı bir cinayetten mahkûm olmuş Mila Lazarof adlı bir Bulgar'ın yargılama sürecinde usulsüzlük yapıldığı iddiası ile ilgili olarak Rus Sefaretinin Hariciye Nezaretine "muhtıra" verdiğini Sadaret'in 17 Eylül 1904 tarihli yazısından öğrenmekteyiz.³² . Gevgili kazasında işlenen bir cinayetle ilgili olarak gözaltına alınan Hristo Klebeş adlı papaz için de yine Rus Sefareti'nin ilgili Osmanlı makamlarına başvuruda bulunduğu görülmektedir.³³

Bulgar sanıkların terör suçu olsun olmasın cezalarının affedilmesi veya hafifletilmesi için Osmanlı makamları nezdinde girişimde bulunan Rus konsoloslarının³⁴, diğer taraftan Bulgarlara karşı suç işleyen Osmanlı asker ve memurlarının cezalarının ağırlaştırılması için de vasita olarak görüldükleri anlaşılmaktadır. Nisan 1904'te Bulgarlara karşı suç işleyen bazı redif erlerinin daha ağır cezaya çarptırılması için Bulgarların Rusya'nın Üsküp Konsolosu A. K. Balyavey'e dilekçe verdikleri bilinmektedir.³⁵

Dönem boyunca incelediğimiz arşiv vesikalarında Osmanlı makamlarının Rus misyonlarının müdahalelerini kanıksadığı komitecilerle mücadelede hemen her şeyin Rus ve diğer konsoloslara bildirilmesinin prensip addedildiği izlenimi verecek kadar yaygın örnek bulunmaktadır. Bu çerçevede, Babıali komitecilerin ellerindeki silahları toplama kararını dahi diplomatik misyonların bilgisine sunma gereği duyabilmektedir.³⁶ Yine isyan bastırma sırasında suçlu görülenlerin yargılama sonuçlarının

³⁰ *Documents on the Struggle of Macedonian People for Independence and a Nation-State*, The University of "Cyril and Methodius", Skopje, 1985, s. 419.

³¹ Victor Berard, *Pro Macedonia*, Libraire Armand Colin, Paris, 1904, 1904, s. 77. Konsolosların cezaevi "ziyaretleri"nin 1905 yılında da devam ettiği anlaşılmaktadır (Draganof, *Makedonia and the Reforms*, s. 22, 179).

³² BEO, 2413/180929, 10 B 1322.

³³ Sadaret'in Hariciye Nezaretine 14 Aralık 1902 tarihli yazısı (BEO, 1963/147177, 14 N 1320).

³⁴ Rumeli'de yargılanan 11 Bulgarın aldığı cezalara itiraz eden konsoloslar cezayı düşürdüler (Draganof, *Makedonia and the Reforms*, s. 22, 154).

³⁵ Skvoznikov, "A. N., Makedonski Vopros Vo Vnesnei Politike Rossii v Naçele XX Veka", (1 Temmuz 2014) http://www.moscowia.su/images/konkurs_raboti/2006/3.5.doc.

³⁶ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da.." s. 233.

kendisine bildirildiğini Manastır Rus Konsolosu'nun raporundan okunabilmektedir.³⁷

Komiteci Faaliyetlerine Karşı Resmi Makamlarda Rus Misyonları Faktörü

1900'lü yılların başlarında bölgede görev yapan bir Türk subayının gözlemlerine göre Rusya Makedonya'da Osmanlı idaresi aleyhinde yoğun bir faaliyet içerisinde: *"Kiliseler, köyler, çiftlikler hep Moskof parasıyla çalışan papas kıyafetli propagandacılarla dolmuştu. ...Türk'ü öldürmenin dini bir borç olduğu halka öğretilmekteydi"*.³⁸ Bu ortamda Bulgar çetecilerine karşı güvenlik güçlerinin mücadelesinde konsololar önemli bir engelleyici faktör rolü oynamış görünmektedir. Bu engelleyici rol Manastır Rus Konsolosunun *"öğretmenlerin ders yerine silah kullanma tekniklerini"* öğrettiklerini rapor ettiği³⁹ Bulgar eğitim kurumlarında da komitecilerin korunması şeklinde kendini göstermektedir. Zaten Makedonya'da dönem boyunca Bulgar çete faaliyetleri mektepler ve kiliselerle iç içe yürümüştür.⁴⁰ Bu çerçevede 1900 yılının başlarında Manastırda karşılaşılan bir olaya Rus konsolosluğunun müdahalesi ilgi çekicidir.⁴¹ Şehirde Bulgar Metropolitliğinin gözetiminde faaliyet gösteren idadiye Filibeli Dimitri İstefanof'un müdür olarak atandığı bildirilir. Metropolitlik, İstefanof'un öğretmenlik diplomasına sahip olduğunu ifade etse de elde bunu doğrulayacak bir belge olmadığından Manastır'da Osmanlı mülki makamları adı geçen şahsı göreve başlatmazlar. Bu ara yapılan tahkikatta İstefanof'un tutuklu bulunan *Bulgar Fesad Komitesi'*ne yardım topladığı, tayin edildiği Bulgar Mektebi öğretmenlerinden gizli bir örgüt kurduğu ve evinde silahlı Bulgar çetelerinin dokümanlarının bulunduğu anlaşılır.

Dimitri İstefanof'un evinin aranması için güvenlik güçlerine emir verilince Manastır Rus Konsolosu devreye girer. Konsolos evinin aranması istenilen kişinin Rusya tebaasından ve Rus ordusunun ihtiyat

³⁷ (1 Mart 2014) http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

³⁸ Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, s. 222.

³⁹ Konsolosun aynı günkü raporuna göre Makedonyadaki Bulgar ilkokulları öğretmenlerinin tamamı ve birçok lise öğretmeni çete faaliyetlerine de katılmaktadır (01 Mart 2014) http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

⁴⁰ Bulgar komitecilerinin elebaşları büyük çoğunlukla eğitimcilerdir. Esasen en önemli Bulgar komite organizasyonu VMRO (İç Makedonya Devrimci Örgütü)'nun altı kurucusundan dördü öğretmendir (Fikret Adanır, "The Macedonians in the Ottoman Empire, 1878-1912", s. 171). Örgütün öğretmenler tarafından kontrol edilmesi VMRO'nun 1905 Haziranında Selanik'te yaptığı bölge kongresinde eleştirilmiştir (*Documents on the Struggle of Macedonian*, s. 513).

⁴¹ BEO, 1633/122444, 27 Za 1318.

subaylarından olduğunu beyan ederek görevini yapmaya çalışan polis memuru Sadullah Efendiyi küfür ederek darp eder.⁴² Şüphelinin evinin aranması Rusya Konsolosu tarafından engellenmiş olur.⁴³ Dimitri İstefanof'un öğretmenlik formasyonuna ilişkin ibraz ettiği evrakın sahte olduğunun anlaşılmasıyla tayin edildiği Bulgar mektebindeki görevinden azli aylar sonra sağlanabilecektir.

Komitacıların Rumeli'de isyan başlatacaklarının gazetelerde dahi ilan edildiği, Selanik'te kanlı bombalamalarla olayların çıktığı bir dönemin hemen ertesinde Rusya Sefiri, diğer Büyük Güçler diplomatik misyon şefleri ile beraber Sultan'dan Babıalî'den terörist komitecilere karşı şiddetle muamele etmemesini talep etmişlerdir.⁴⁴

İlinden isyanından iki yıl sonra Manastır'da tanınmış Bulgar komiteci Alekso yakalanmış ve yargılama sonunda idama mahkûm olmuştur. Rus konsolosu beraberinde Avusturya konsolosu olduğu halde Valiye komitecinin idamı halinde bölgede büyük hadiseler çıkacağını ileri sürerek infazı engellemeye çalışmıştır.⁴⁵ Manastır Valisi Hazım [Ebubekir Hazım Tepeyran] 2 Eylül 1905 tarihinde doğrudan saraya çektiği telgrafında konsolosun girişimlerini anlatırken "*öteden beri Bulgarları her vechile tehyiç etmekte*" olduğunu, idamdan sonra Vilayete gelen Rus konsolosunun tehditkâr bir şekilde Bulgarların infial içinde oldukları, büyük olayların çıkacağından bahsettiğini ve şehirdeki Osmanlı garnizonunun çıkacak olayları bastırmaya yeterli olup olamayacağını sormuştur. Rus konsolosunun iddiasının aksine komitecinin cenazesi şehir dışında defnedileceği kiliseye herhangi bir olay çıkmadan taşınmıştır. Manastır Valisinin kanaatine göre Rus konsolosunun girişimlerinin sebebi "*Bulgarlara bir sahabet göstermek*"ti.⁴⁶

Rus diplomatik misyonlarının hemen her seviyede idarenin işlerine sık sık müdahale ve baskıları mülki ve askeri bürokrasi de çoğu zaman

⁴² Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski mahalli memur, asker ve halka karşı tahkir edici muameleleriyle bilinen birisidir. 8 Ağustos 1903 günü görevi başındaki jandarma neferini kırbaçlamaya teşebbüs etmiş ve bu nobran davranışı sonucu olay yerinde vurularak öldürülmüştür (Hasip Saygılı, "1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2013, 39, s. 75-77).

⁴³ Dimitri İstefanof'un öğretmenlik formasyonuna ilişkin evrakının sahte olduğunun anlaşılmasıyla tayin edildiği Bulgar mektebindeki görevinden yaklaşık iki yıl sonra azli sağlanacaktır (DH MKT, 2531/55, 29 Ca 1319).

⁴⁴ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da.", s. 231.

⁴⁵ DH ŞFR, 353/105, 30 A 1321

⁴⁶ Y PRK UM, 77/7, 12 B 1323. Valinin raporuna göre komiteci Alekso'nun idamından komitelere kerhen yardım etmek zorunda olan Bulgarlar dâhil yerli ve yabancı hemen herkes memnuniyet duymuştu.

karar alma ve uygulama hassasını neredeyse öldürmüştür.⁴⁷ Komitacı eylemlerinin yoğun bir şekilde sürdüğü bir dönemde Manastır Bulgar Metropolithanesi mahzeninde 2000 kadar tüfek ve cephanesi bulunduğu Vali tarafından rapor edildiğinde, Babiali diplomatik baskılardan ürkererek silah ve patlayıcılara el konulması için emir verememiş, Metropolitliğin gözetlenmesi gibi ürkek bir talimatla yetinmiştir.⁴⁸

Rumeli Vilayat-ı Şahanesi Müfettişi Umumisi Hüseyin Hilmi Paşa'nın İlinden isyanından birkaç hafta önce 5 Temmuz 1903 tarihinde Sadarete yazdığı raporda Selanik Vilayetinin Petriç ve Kosova Vilayetinin Radovişte kazalarına bağlı köylerde halkı ayaklanmaya davet için Bulgar komitelerinin evraklarının ele geçirildiği bildirmektedir. Müfettiş Paşa, isyan hazırlığındaki çok sayıda elebaşının "tevkif ve mücazaları lazım gelirse de" konsoloslukların muhtemel baskıları yüzünden tutuklamaların yapılmadığını beyan etmektedir.⁴⁹

Rusya'nın Manastır Konsolosu Aleksandır Rostkovski öldürülmeden kısa bir zaman önce, 27 Temmuz 1903 günü Pirlepe'nin Dopçine Manastırını ziyareti sırasında muhtemelen devrimci komitelerin kışkırtması ile Bulgarlar Osmanlı Redif birliğine ateş açmış ve askerleri taşlamışlardır.⁵⁰ Komiteler Rus konsoloslarının bölgede bulunuşlarını kendi gayelerine hizmet edecek gerilimin yaratılması için fırsat olarak görmüşlerdir. İlinden isyanının bastırılmak üzere olduğu sırada Florina yakınlarında bir çatışmada ölü ele geçirilen Stephan Petref adlı komite ele başlarından birisinin üzerinde çıkan evrakta sivil halk isyana çağrılırken "halk silahlarını teslim ederse konsolosların bundan memnun kalmayacakları"⁵¹ iddiası isyancı komitecilerde yabancı diplomatik misyon temsilcilerinin kendi gayeleri için nasıl görüldüğünü açıklamaktadır.

Diğer taraftan 1902 yılında Şıpka muharebesinin yıldönümünde yapılan törenlere Rusya'dan eski muharipler katılmış, Kont İgnatıyef de bir konuşma yapmıştır. Çar bu vesile ile Makedonya muhacirlerine 10.000 ruble yardım göndermiştir. Bu durum Rusya'nın yardımıyla Bulgarlarda Ayestafanos Andlaşmasının ihya edileceği ümidi yaratmıştır.⁵²

⁴⁷ Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın kendisi de 1897'de Adana Valisiyken zararlı faaliyetlerde bulunduğu tespit edilen bir konsolosa işlem yaptığından dolayı ilgili konsolosluktan gidip özür dilemediği için görevinden azledilmişti (Aydın, "Hüseyin Hilmi Paşa", s. 550).

⁴⁸ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da.", s. 232-233.

⁴⁹ BEO, 2108/158040, 10 R 1321.

⁵⁰ DH MKT, 743/3, 02 06 1321.

⁵¹ *The Times*, 10 Ekim 1903, aktaran *The English Press...*, s. 304.

⁵² Mercia Macdermott, *Freedom or Death The Life of Gotse Delchev*, The Journeyman Press, London, 1978, s. 322.

Bölgedeki komitecilere karşı Rus diplomatik temsilcilerinin desteklerinin de moral destek ve motivasyonla sınırlı kalmadığı yönünde duyular bilinmektedir. Osmanlı arşiv belgelerine göre 1903 yılı başlarında Bulgaristan'daki Rus konsolosluklarının Dobniçe'deki Bulgar firarilerine bizzat kavaları gözetiminde 700 çift çarık ve gocuk yardımında buldukları rapor edilmiştir.⁵³ Ancak sözkonusu yardım Sofya'daki Bulgaristan Komiseri tarafından doğrulanamamıştır. Fakat diğer taraftan 10 Şubat 1903 tarihli Morning Leader adlı gazetede Rusya'nın Bulgaristan nezdindeki diplomatik memuru (diplomatic agent) Bahmetiev'in eşinin hudutta 15 Makedonya firarisine giyecek ve gıda yardımı yaptığının tespit edildiğini ve yardımı alanların yakalanarak iç Bulgaristan'a sürgüne yollandığı belirtilmektedir.⁵⁴

Ayrıca İinden isyanı sırasında Rusya'dan bir kısmı emekli ve muvazzaf subay olan gönüllülerin devrimci komitelerin yanında Osmanlı rejimine karşı savaşmak üzere geldikleri bilinmektedir.⁵⁵ Yine isyan sonucu Bulgaristan'a sığınan mülteciler için Rusya'da yardım kampanyaları düzenlenmiştir.⁵⁶ 30 Aralık 1902 tarihli bir Fransız diplomatik raporuna göre yine Madam Bahmetiev'in Rila manastırı çevresindeki Makedonya firarilerinin kamplarını ziyareti sonucu Osmanlı rejimini suçlayan bir rapor yazdığı anlaşılmaktadır.⁵⁷ Madam Bahmetiev'in Bulgar gazetelerine ayrıca kendisinin gidip gördüğünü hudutlardan Makedonya'ya geçiş olmadığı yönünde beyanat verdiği de bilinmektedir.⁵⁸

Yine Slav Komitelerinin Makedonya'da ayaklanmacılara yardım göndermeleri yanında Rus gazetelerinin "*Türk vilayetlerine*" özel muhabirler göndererek kamuoyunu harekete geçirecek haber akışı sağladıkları da bilinmektedir.⁵⁹ Diğer taraftan VMRO'nun birçok üyesinin Rus payitahtında kendilerine güvenli bir sığınak bulması⁶⁰ da Rusya'nın komitecilere sağladığı destekler arasında sayılmalıdır.

⁵³ A MTZ (04) DH 87/88, 11 06 1320 ve A MTZ (04) 88/97, 20 11 1320.

⁵⁴ *The English Press...*, s. 27.

⁵⁵ <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/serb.html> sayfasında Boris Tagayev tarafından 1903-1904 yıllarında Ruskii Vestnik dergisinde bu gönüllülere ilişkin yayınlanan "*Rus Gönüllülerin Makedonya Anıları*" yedi bölümlük dizi yazısı mevcuttur.

⁵⁶ A. N. Sokvoznikov, "Makedonski Vopros.."

⁵⁷ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1902*, Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, 1903, s. 59.

⁵⁸ Kuneralp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1* s. 303.

⁵⁹ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1902*, s. 46.

⁶⁰ Andrew Rossos, *Macedonia and the Makedonians- A History*, Hoover Institution Press, California, 2008, s. 96.

Komiteciler ve Destekçilerine Aflar

Bu makaleye konu olan dönem boyunca Osmanlı makamları terör eylemlerine karışan sanıkların affedilmeleri yönünde ağır diplomatik baskılarla karşı karşıya kalmışlardır. Terör faaliyetlerine katılanlardan sağ ele geçirilenler için konsolosluklar devreye girmeye hazır bekler olmuşlardır.

İlinden isyanının habercisi sayılabilecek Nisan ayındaki Selanik bombalama eylemlerinden *Quadalquivir* adlı Fransız yolcu vapuruna bomba koyarak batıran Bulgar öğretmen Yorgi'nin mahkeme tarafından idama mahkûm edilmesine rağmen Sultan Abdülhamid tarafından affedilmesi⁶¹ de affin bu dönemde nasıl kullanıldığını göstermektedir.

1902 yılında İştîp kazası kırsalında çetecilerle Osmanlı güvenlik kuvvetleri arasında çıkan çatışmada bir yüzbaşı, bir mülazım, iki çavuş ve bazı neferler hayatlarını kaybederler. Çeteciler sağ olarak ele geçirilir ve yargılanırlar. Hadiseden dolayı hüküm giyen 10 mahkûmun affedilmesi için Rusya Sefareti diplomatik girişimde bulunur. Bu girişim üzerine Padişah iradesiyle önce konu Meclis-i Has-ı Vükela'da tetkik edilir. Konuya ilişkin Kosova İstinaf Mahkemesi Savcılığı'nın 9 Şubat 1904 tarihli raporu görev başındaki resmi güvenlik güçlerini öldürmüş olan eylemcilerle ilgili af talebinin Osmanlı idari makamlarınca nasıl dikkate alındığını göstermektedir.⁶² Rusya'nın af talebinin nasıl sonuçlandığı konusunda arşiv evrakında ipucu bulunmuyor. Ancak mevcut evrak Rusya'nın taleplerinin mümkün olduğunca yerine getirilmesi yönünde Osmanlı yetkililerinde bir kanaat olduğu izlenimi doğurmaktadır.

Mahkeme ve idareye nüfuz edilerek sağlanan münferit aflar dışında, diplomatik "*tavsiyeler*"le de toplu afların çıkarıldığı görülmektedir. Bu çerçevede 1903 yılı Martında yürürlüğe konulan Avusturya-Rusya reform programı gereği siyasi tutuklular için af ilan edilmiştir.⁶³ Dönemle ilgili yapılan çalışmalarda yaklaşık 2000 tutuklu veya hükümlünün tahliye edildiği kaydedilmektedir.⁶⁴ Bu çerçevede Manastır Rus Konsolosunun 21 Mart 1903 tarihli raporuna göre Viyana programı da denilen Avusturya-Rusya reform programı şartlarından olan afla sadece Manastır vilayeti hapishanelerinden 506 "*siyasi tutuklu*" tahliye edilmiştir. Konsolos henüz

⁶¹ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da..", s. 218.

⁶² TFR 1 KV, 51/5026, 23 Za 1321.

⁶³ *British Documents on the Origins of the War 1898-1915, Vol 5, The Near East The Macedonian Problem and the Annexion of Bosnia 1903-9*, H. M. Stationery Office, 1928, s. 53.

⁶⁴ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*, çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s. 179.

daha tahliye edilmemiş üç-beş kişinin de serbest bırakılması için sefaretin girişimde bulunmasını rica etmektedir.⁶⁵ Afla serbest bırakılanların azımsanmayacak bir bölümünün silahlı komite eylemlerine tekrar katıldıkları bilinmektedir. Muhtemelen bu gerekçeyle İngiltere Selanik Konsolosu Biliotti komitecilerin affedilmesinin “*acınacak bir hata*” olduğu görüşündedir.⁶⁶

Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin katlinden sonra Rusya'nın İğneada açıklarına donanma göndererek Osmanlı Devletine ültimatom verdiği bilinmektedir. Bu ültimatomun bir maddesinin de tutuklu bulunan bütün Makedonyalıların derhal serbest bırakılması olduğu ileri sürülmektedir.⁶⁷ Silahlı bir ayaklanma ile baş etmeye çalışan Babıali'nin bu talebinin idareyi ne kadar bunalttığı tahmin edilebilir.

İlinden isyanının bastırılmasından sonra da 6 Ocak 1904 tarihinde çıkarılan umumi afla bazı istisnalar dışında işledikleri cürümlerden ötürü mahkûm, tutuklu ve firariler affedilmiştir.⁶⁸

Yaptırım gücü tükenen Osmanlı Devleti, 1896 kanlı Osmanlı Bankası baskını ve 1905 Yıldız bombalı suikastı gibi Sultan'ın şahsına yönelmiş ve onlarca kişinin ölümüne sebep olmuş teröristler için dahi affa başvurmuştur. Genellikle Büyük Güçlerin baskılarıyla ilan edilen aflar büyük oranda aksi sonuçlar doğurmuştur. Ancak af müessesesi sadece büyük devletlerin zorlamasıyla olmuş değildir. 8 Nisan 1904 tarihinde hukuken imparatorluğa bağlı bir prenslik statüsünde bulunan Bulgaristan ile teröristlerin hudut geçişlerine mani olunmak üzere yapılmış bir anlaşmada da çetecilik faaliyetlerinden dolayı tüm sürgün ve tutuklu ve “*siyasi tutuklular*”ın affedilerek serbest bırakılacağı hükme bağlanmıştır.⁶⁹

Komiteci eylemleri sürmesine rağmen Osmanlı idaresi 13 Nisan 1904'ten itibaren suç işlememiş ve kaçak durumda olan eylemciler için Temmuz ayında af ilan etmiştir. Bu eylemcilerin teslim oldukları takdirde Bulgaristan veya Şarki Rumeli ahalisinden iseler memleketlerine güvenlikle gönderilecekleri garantisi de verilmiştir.⁷⁰

⁶⁵ (1 Mart 2014) http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097

⁶⁶ V. Colocotronis, V, *La Macedoine et L'Hellenisme*, Berger-Levrault Editeurs, Paris, 1919, s. 575.

⁶⁷ Victor Berard, *Pro Macedonia*, s. 77.

⁶⁸ Aydın, “Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da..”, s. 229-230.

⁶⁹ Sinan Kuneralp, *Recueil des Traités, Conventions, Protocoles, Arrangements et Déclarations Signés Entre L'Empire Ottoman et Les Puissances Etrangères 1903-1922, Vol. 1 1903-1916*, The Isis Press, İstanbul, 2000, s. 35.

⁷⁰ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1903-1905*, Ministère des Affaires Etrangères, Paris, 1907, s. 104.

Komitelerin “Zamansız” Ayaklanmasına Rusya Freni

Rusya 1897 yılında diğer Büyük Güçlerin de tasvibi ile Avusturya-Macaristan ile Balkanlarda statükonun değişmeyeceği yönünde bir anlaşma yapmıştır. Bulgaristan'ın tahriki ile çıkarılan Cuma-yı Bâlâ isyanının 1902 sonbaharında bastırılmasından sonra Rus Hariciye Nazırı Sofya ve Belgradı da ziyaret ederek Bulgaristan'ı Makedonya komiteleri ile araya mesafe koymaya ve Türk sınırında tedbir almaya zorlamıştır. Bu kapsamda Hariciye Nazırı Petersburg'daki Osmanlı Büyükelçisine Balkanlarda, “statüko, barış ve sükuneti korumaya kararlı” olduklarını beyan etmiştir.⁷¹ Rus baskısıyla Bulgaristan komitelere karşı bazı tedbirler almak zorunda kalmıştır.⁷² Bulgar Hükümeti 1903 Martı başında Makedonyadaki etkili kişilere tekrar Osmanlı idaresine karşı gelinmemesi uyarısında bulunmuştur.⁷³

Rus Hükümetinin resmi görüşlerini yansıtan *Messenger Officiel*'de Rumeli reformlarıyla ilgili bildiriye üslup bu politikanın ipuçlarını göstermektedir. Bildiriye göre Balkan ülkeleri Rusya'nın büyük fedakârlıklarla⁷⁴ bölgede yürüttüğü girişimlere güvenebilirler. Ancak Slavlar, kendi hayırlarına ilerlemeleri için Rusya'nın verdiği akıl öğütlere uymayıp Balkanlarda kurulu düzeni “şiddet ve devrimci yöntemlerle sarsmaya çalışırlarsa Rusya tek bir evladının bir damla kanını ve en küçük fedakârlığı göze almayacaktır”.⁷⁵ Rusya 1878 yılından beri hemen her vasıta ile kışkırttığı Slavları 1900'lü yılların başından itibaren kendisi Uzak-Doğu'da Japonya ile savaşa hazırlandığından şimdilik harekete geçmekten alıkoymaya çabalamaktadır.⁷⁶

Rus makamları ele aldığımız zaman aralığında Osmanlı idaresinin atacağı reform adımlarını engellemeye yönelik komite eylemlerini Balkan

⁷¹ Kunalp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1*, s. 299.

⁷² İngiliz diplomatik belgelerine göre Mart 1903 sonlarında Rusya dışında Avusturya ve İtalya da Bulgaristan'a Sofyadaki diplomatik ajanları aracılığıyla komitecileri desteklememeleri için “tekid-i ihtarat” etmiştir. İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisinin Londra'ya yolladığı 20 Mayıs 1903 tarihli raporunda da Bulgaristan'ın komiteleri teşvik etmemeye icbar edilmesi kanaati ifade edilmiştir (Y EE, 1/9, 10 Z 1321, Blue Book, 1904, No. 1. Turkey'den çeviri).

⁷³ Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, s. 177.

⁷⁴ 1877-1878 Osmanlı savaşının Çarlığa 100 milyon Sterlin ve 100 bin cana mal olması Slavlar için Rusya'nın gösterdiği bir fedakârlık olarak görülmüştür (Slobadan G. Markovich, *British Perceptions of Serbia and the Balkans 1903-1906*, Dialogue Association, Paris, 2001, s. 42).

⁷⁵ *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine Janvier-Fevrier 1903*, Ministere des Affaires Etrangères, Paris, 1903, s. 15.

⁷⁶ Bulgar komiteleri yanlısı bir kaynağa göre Slavları 25 yıldır Osmanlı idaresine karşı başkaldırmaya çağıran Rusya şimdi (1903) meşru hükümdar Sultan Abdülhamid'e itaate çağırılmaktadır (Victor Berard, *Pro Macedonia*, s. 58-59).

Hristiyanlarının çıkarına olmayacağı düşüncesini ifade etmekte sakınca görmemiştir.⁷⁷

Sayfa/Page | 212

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Diğer taraftan Makedonya meselesinin görüşüldüğü Lordlar Kamarasının 13 Mart 1903 günkü oturumunda Lord Newton Bulgar Hükümeti'nin devrimci komitelere karşı aldığı tedbirlerin zevahiri kurtarmaya yönelik olduğunu esasta bir şey değişmediğini söylemektedir. Lord Newton'a göre komitelerin elebaşları çoklukla zaten emekli subaylardır ve bazı olaylarda Bulgar subay üniforması giymişlerdir. Zaten komitelerin silahları Bulgar ordusundan sağlanmaktadır. Komitelerin propaganda literatürü etkin bir şekilde merkezlerinin bulunduğu Sofya'da basılmaktadır.⁷⁸

Esasen Bulgar diplomatı Natçeviç'e göre Bulgar Başbakanı Petrof bizzat Makedonya'da çete hareketinin baş mimarıdır. Bulgaristan Harbiye Nazırı Savov'un kanaatinde de *"Başbakanda komitecilik fikri bir takıntıdır. Komitelerle yatar, komitelerle kalkar"*⁷⁹

Osmanlı arşiv malzemesine dayalı olarak yapılan bir çalışmada da Makedonya meselesinde bir *"fesad yuvası"* haline gelen Bulgaristan'ın, bir taraftan teşkil ettiği komiteleri Makedonya'ya gönderirken, diğer taraftan da, bu komitecilere karşı tedbirler alıyormuş gibi görünmeye çalıştığı değerlendirilmiştir.⁸⁰

Bulgaristan'da diplomatik ajan olarak bulunan Bahmetiev, Boris Sarofof adlı komite elebaşına komitecilerin şantaj, tehdit gibi vasıtalarla para toplama yöntemleri konusunda uyarılmıştır. Konuya dair yazılan bir monografide Sarofof'un anılarına atfen Rus diplomatik temsilci *"Çok ileri gittiniz. Makedonya meselesinin anahtarı Petersburg'dadır. Etraftan tehditle para almalar ne oluyor? Bu durum Avrupa'da ve Rusya'da kötü izlenim yaratır. Şimdi bir şeylere başlarsanız, Rusya Uzak Doğu ile meşgul olduğundan bunun size hayrı olmayacaktır"*⁸¹ tarzında ikazda bulunmuştur.

1903 Baharında İlinden isyanının hazırlıkları sürdürülürken Boris Sarafof ve dokuz Bulgar komitecisinin Büyük Güçlerin dikkatini çekmek

⁷⁷ Neocles Kasasis, *L'Hellenisme et la Macedoine*, Imprimerie de la Renaissance Latine, Paris, 1903, s. 52.

⁷⁸ (19 Haziran 2014) <http://hansard.millbanksystems.com/lords/1903/mar/13/affairs-in-macedonia>

⁷⁹ V. Colocotronis, V, *La Macedoine et L'Hellenisme*, s. 568-569.

⁸⁰ Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da..", s. 222.

⁸¹ Macdermott, *Freedom or Death*, s. 242.

için eylem kararı aldıkları bilinmektedir.⁸² Bu kararlara göre Selanik ve İstanbul'da bombalamalar yapılacak, bu eylemler de Avrupa müdahalesini sağlamazsa Avrupa'dan intikam almak için Avrupaya farelerle veba mikrobu yayacaklardır.⁸³ Bulgar Komitecilerin kararlarını okuduğu raporun arkasına Rus Çarı II. Nikola "Bu tarz intikam metodları tasarlayanlar köpekler gibi itlaf edilmeli." notunu yazacaktır.

Rusya'nın karşı çıkmasına rağmen ayaklanma öncesi Avrupa müdahalesini tetikleyecek bombalı eylem arzusu⁸⁴ Bulgarlar arasında marjinal bir görüş değildir. Daily News'ın Şarkî Rumeli Pazarcık Pazarcık muhabirinin 31 Mayıs 1903 tarihinde yazdığına göre "Avrupa bizi

⁸² V. İ. Kosik, Makedonija Problemi İstorii i Kulturi, (25 Kasım 2012)

http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_6.html

⁸³ Boris Sarafof ve bombalama eylemleri kararı alan komitecilerin kararlarının diplomatik çevreler dışında da yankı bulduğu anlaşılmaktadır. 13 Nisan 1903 tarihli Daily News gazetesi Selanik'te Bulgarlar'ın kamu binalarına saldıracakları ve bazı konsolosluklara saldırıyı görüştükleri ve şehirde saldırılara karşı ilave güvenlik tedbirleri alındığını yazmaktadır. (*The English Press.*, s. 44).

⁸⁴ Diğer taraftan İngiltere ve ABD'de komitecileri ve eylemlerini sempatiyle haber yapan basın mensupları ve politikacılar yanında Bulgar komitecilerinin niyetlerinin bir kısım siyasetçi ve diplomatlar tarafından da isabetle görüldüğünün örnekleri de bilinmektedir. Bu çerçevede 13 Mart 1903 günü Lordlar Kamarasında konuşan Lord Newton Makedonya'daki olaylarda vebalin daha ziyade komitecilerde olduğundan bahisle "komitecilerin hedefi ülke halkının durumunu iyileştirme değildir. Fakat vaziyeti Avrupa güçlerinin müdahale edeceği ve sonunda Makedonya'nın özerkliğine veya diğer ülkeler tarafından paylaşılacak bir hale getirmektir" demiştir [(03 Ağustos 2014) <http://hansard.millbanksystems.com/lords/1903/mar/13/affairs-in-macedonia>]. İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi O'Conor'un Selanik konsolosluğuna atfen Londra'ya gönderdiği 2 Mayıs 1903 tarihli rapora göre "çeteler ahali-yi İslamiyeye karşı taarruzat ve tecavüzat vakalarını" artırmışlardır (Y EE, 1/9, 10 Z 1321, Blue Book, 1904, No. 1. Turkey'den çeviri). Selanik İngiliz Konsolosu Biliotti'ye göre Rumeli'de güvenliğin olmayışından geniş ölçüde şimdi bundan şikâyet edenler sorumludur, "kendileri için adalet isteyenler masum kadın ve çocuklar da dâhil olmak üzere en iğrenç cinayetleri işlemektedirler" (V. Colocotronis, V, *La Macedoine et L'Hellenisme*, s. 570).

ABD'nin Selanik Konsolosluk memuru Lazarro'nun Büyükelçiliğe 13 Ağustos 1903 tarihli raporuna göre Bulgarların Selanik'te Türk camilerine bomba atarak Hristiyanların katliamını başlatacak bir provakasyon yapacakları konuşulmaktadır. ABD İstanbul Büyükelçisi Leishman iki gün sonra Washington'a gönderdiği raporda komitelerin Müslüman nüfusun zirai ürünlerini ve köylerini yakma, köprü ve kamu binalarını havaya uçurma, kadın ve çocuklar dâhil yüzlerce kişiyi katletme gibi eylemlerine rağmen Türklerin takdire şayan bir sabır ve tahammül gösterdikleri ifade edilmiştir. Büyükelçiye göre komiteci eylemlerine gösterilen sabır ve tahammülün sebebi Müslüman nüfusun Bulgarlara karşı girişeceği katliam ve bunun sonucunda Avrupa müdahalesinin gerçekleşmesi korkusudur. İlinden isyanının ikinci ayında 8 Eylül 1903 tarihinde yine Büyükelçi Leishman başkentine yazdığı raporda Bulgarların Türkleri büyük katliama sürüklemek için barbarca eylemlerinin Türklerin sabrını taşıyacağı endişesinin yaygınlığını dile getirmiştir (*Papers Relating to Foreign Relations of The United States*, Government Printing Office, Washington, 1904, s. 762, 764).

kurtarmak için para çantaları tehlikede değilse hiçbir şey yapmayacaktır. Biz para çantalarını havaya uçuracağız. Türkler için özürler ürettikleri raporları yazma dışında bir şey yapılmayan konsolosluk ve büyükelçilik binalarını havaya uçuracağız” düşüncesi eğitilmiş ve aydın Bulgarlardan da ucuz ve kaba müşterilerin gittiği lokanta müşterilerine kadar her kesimde sıkça dile getirilmektedir.⁸⁵

Sayfa/Page | 214

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

Daha ötesi planlanan isyanı başlatan VMRO, Büyük Güçlere gönderdiği beyannamede “Avrupa müdahalesini sağlamak için ayaklanma zorunda kaldıklarını” kan dökülmesine son verme ve kötülükleri ortadan kaldırma amacıyla dış müdahalenin tek yol olarak kaldığını ifade etmiştir.⁸⁶ Dahası 1 Eylül 1903 tarihli Daily News gazetesine göre isyan sürerken Filibe’de toplanan VMRO liderleri bir İngiliz konsolosu veya gazeteciyi öldürme ile Manastır’da Amerikan Misyoner binasını dinamitlemeye karar vermişler, bu eylemlerin Avrupa ve Amerika kamuoyunu Makedonya’ya müdahale için harekete geçireceğini⁸⁷ ümit etmişlerdir⁸⁸

Diğer taraftan komitecilerin isyanının sönmeye yüz tuttuğu bir dönemde Manastır Rus Konsolosu, sonucu komitecilerin başarısızlığı yanında Avrupa müdahalesi ümidinin gerçekleşmemiş olmasına bağlamıştır.⁸⁹

Rumeli’de İlinden isyanı büyük isyan başladığında Rusya’nın Osmanlı Devleti’nin bu isyanı bir an evvel bastırmasını kendi çıkarlarına uygun gördüğü anlaşılmaktadır. Sultan Abdülhamid’in Rusya Büyükelçisi Zinoviyev’den resmi diplomatik kanallar dışında bilgi almakta olduğu yakın adamlarından Orman ve Maadin Nazırı Selim Melhame Paşa’nın 16 Ağustos 1903 günü verdiği rapora göre Rusya Osmanlı Devleti’nin eylemleri yoğunlaşan “Bulgar eşkiyasının bir an evvel mahvı” için gerekenlerin

⁸⁵ *The English Press.*, s. 73.

⁸⁶ *Documents on the Struggle of Macedonian*, s. 434.

⁸⁷ Hakikaten dış kamuoyu tehdit ve şantaj maksatlı komitecilerin eylemlerini bir tanıtım ve teşvik kampanyası haline getirmekte moral sakınca görmemiştir. 1901 yılında komiteciler tarafından “kaçırılan” gazeteci Miss Stone 50.000 lira fidye verilerek kurtarıldıktan sonra ülkesinde komitecilerin propaganda figürü olmuştur(Mahir Aydın, “Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIII, 1998, s. 239-258). Yine Miss Stone’un ile beraber kaçırılan Katerina Stephanova Tsilka’nın erkek kardeşi de 1903 yılında kurulan komiteci hedeflerine hizmet eden “Bulgaro-American Macedonian Committee” başkanlığını yapacaktır(Trendafil Mitev, *The United States of America and Macedonia 1834-1945*, Macedonian Scientific Ins., Sofia, 1999, s. 16).

⁸⁸ *The English Press.*, s. 184.

⁸⁹ (01 Mart 2014 http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Bitol_1903/text.phtml?id=9097)

yapılmasını tavsiye etmektedir.⁹⁰ İsyan sürerken Petersburg Sefareti tarafından 21 Ağustos 1903 tarihinde Rusya Hariciye Nazırı Kont Lamdsorf'un İstanbul'a aktarılan mesajı da İstanbul'daki Rus Büyükelçisinin ifadeleriyle⁹¹ uyum içindedir.⁹² Hariciye Nazırı, nezdindeki Osmanlı Büyükelçisine, Bulgar Hükümetini isyancı çetelere asla yardım etmemeleri yönünde ikaz ettiklerini ve Bulgar Başbakanının "*fesad komitelerinin tahrikât-ı mücrimanesini bilcümle vesait ile men etme*" kesin kararında olduğunu beyan etmiştir. Nazır ayrıca Rumeli vilayetlerindeki "*mevcut hal-i hazıra nihayet vermek üzere tedabir-i şedide ve müessireye tevessül ile Bulgar fesedesine karşı son derece şiddetle hareket buyurmasını*" Osmanlı Hükümetine tavsiye etmiştir. Rus Hariciye Bakanı ayrıca Makedonya'daki halka bir beyanname yayınlanarak suçsuz insanlara dokunulmayacağı fakat eylemcilerin şiddetle cezalandırılacağı ilan edilmesini de salık vermiştir. Kont Lamdsorf'un ilan tavsiyesi teşkil edilen Meclis-i Mahsus'da sadrazam ve nazırların imzalarıyla kabul edilmiş ve bir ilanname hazırlanmıştır.

Bölgede dört ay içinde iki konsolosu Osmanlı askerlerince öldürülen Rusya'nın isyan karşısında İstanbul'a açık destek verdiği görülmektedir. Hatta son öldürülen Manastır Konsolosu dolayısıyla İğneada açıklarına yollanan donanmasının geri çekilmesinin Almanya tarafından da Osmanlı Devletinin isyanı bastırmasına Rusya'nın desteği olarak algılandığı anlaşılmaktadır.⁹³

Rus Politikasına Komiteci Tepkileri

1903 yılı başından itibaren Rumeli'deki Rus konsoloslarının Bulgar komitecileri tarafından öldürülecekleri yönünde haberlerin yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Mitroviçe Rus Konsolosu'nun reformlara şiddetle reaksiyon gösteren Arnavutların tahriki ile bir asker tarafından

⁹⁰ İ HUS, 108/100, 29 Ca 1321 ve Y PRK OMZ, 3/37, 22 Ca 1321. Büyükelçi'nin telgraf raporuna göre Rus Sefiri ayrıca padişaha bir an evvel Rumeli'ye muktedir bir komutanı Umum Kumandan olarak tayin etmesini salık vermektedir. İstanbul'daki Almanya Büyükelçisi de Sultan Abdülhamid'e Rumeli'de dirayetli bir generalin bulunmadığını söylemiştir (*Documents on the Struggle of Macedonian*, s. 450).

⁹¹ Anılan dönemde Rus Büyükelçisi Zinoviyev'in Sultan'a Rumeli'deki "*birçok cinayetin ve tecavüzün sebebi olan komitelerin*" tasfiye edilmesinde ısrar ettiği aynı dönemde Atina'da yazılan bir eserde de ifade edilmiştir (M G Miloievitch, *La Turquie d'Europe et le Probleme de la Macedoine et de la Vielle Serbie*, Universite de Paris, Paris, 1905, s. 138). Ayrıca bkz. Macdermott, *Freedom or Death*, s. 243.

⁹² İ DH, 1413/24, 02 C 1321.

⁹³ Osmanlı Berlin Büyükelçisinin Hariciye Nezaretine 26 Ağustos 1903 tarihli raporu (Kuneralp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1*, s. 436).

vurulmasından⁹⁴ sonra yerine atanan Maşko'fa Bulgar komiteleri tarafından suikast yapılacağı haberleri üzerine güvenlik tedbirlerinin artırıldığı anlaşılmaktadır.⁹⁵ Bu çerçevede Osmanlı İmparatorluğunun Bulgaristan Komiseri kendisine Sofya'daki Rus diplomatik temsilcisi tarafından dokuz Bulgar subayının Rumeli'deki Rus konsoloslarını öldürmek üzere harekete geçtikleri ihbarının yapıldığını İstanbul'a rapor etmiştir.⁹⁶ Bu rapor üzerine çeşitli kademelerde tedbirler alınmıştır.

Diğer taraftan Filibe Fransız Konsolosu 6 Mayıs 1903 tarihinde komitelerin davalarında kendileri terk eden Rusya'ya tepkilerini İstanbul'da sefarete bomba atarak göstermeye karar verdiklerini rapor etmiştir.⁹⁷

Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa'nın 21 Mayıs 1903 tarihli yazısına göre de Bulgar çetecilerinin İstanbul'da Rusya Sefirine karşı suikast girişiminde bulunacakları duyumu üzerine Dahiliye Nezaretine tebliğatta bulunulmuş, Zabtiye Nezareti ile Beyoğlu Mutasarrıflığının müteyakkız bulunarak gereken tedbirleri alması talimatı verilmiştir.⁹⁸

Rumeli'deki konsoloslukların bölgede ziyaretleri esnasında refakatlerine güvenlikleri için emniyet müfrezeleri verildiği anlaşılmaktadır. Üsküp Valisi ve Komutanının 18 Haziran 1903 tarihli yazısına göre, Köprülü ve İstip taraflarında dolaşan konsoloslara bir mülazım komutasında 25 kişilik süvari müfrezesi tefrik edildiği anlaşılmaktadır.⁹⁹ Emniyet tedbirlerinin suikast girişimi duyularından sonra artırıldığı görülmektedir. Rus konsoloslarının güvenlikleri için Mitroviçe'deki 18. Fırkaya bağlı "Konsolos Muhafaza Zabıtlığı" ihdas edildiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁰

Reformlar Süreken

Komitelerin başlattıkları İlinden isyanının bastırılmasından sonra Rusya ve Avusturya Babıali'ye Mürzteg Programı¹⁰¹ adını taşıyan reform paketini kabul ettirdiler. Buna göre Hüseyin Hilmi Paşa'nın maiyetine

⁹⁴ Hasip Saygılı, "Sultan II. Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903'te Mitroviçe'de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın Öldürülmesi, *Hacettepe Türkiyat Araştırmaları*, Bahar 2014, 20, s. 163-191.

⁹⁵ BEO, 2047/153467, 20 M 1321.

⁹⁶ Y A HUS, 446/111, 24 M 1321.

⁹⁷ (31 Temmuz 2013) <http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/events.html#24>

⁹⁸ İ HUS, 105/79, 23 S 1321

⁹⁹ TFR 1 A, 5/407, 17 04 1321.

¹⁰⁰ Y MTV, 279/17, 4 Ş 1323.

¹⁰¹ *British Documents..*, s. 65-66.

Rusya ve Avusturya'dan iki sivil yetkili (civil agent) tayin edildi. Jandarma ve idari yapıda düzenlemeler yapıldı.

Reform çabalarına devam ederken komite faaliyetleri de devam etti. Makedonya'da Bulgar komiteleri popülerliğini kaybetmesine rağmen komiteler Osmanlı Takip Müfrezeleri ve birbirleriyle çatışmaya devam ettiler. Bölgeyle ilgili Fransız diplomatik yazışmaları 1903 yılından sonraki yıllarda da komiteci eylemlerinin devam ettiğinin ayrıntılı raporlarını vermektedir.¹⁰² Avusturya-Macaristan'ın Manastır Konsolos Vekili de 1904 yılı sonu itibarıyla bölgede Bulgar, Sırp ve Yunan çetelerinin birbirleriyle ve Osmanlı Devleti ile çatışmaya devam ettiğini yazmıştır.¹⁰³ Yine bölgede görev yapan bir subayın ifadesine göre 1906-1907 yıllarında sadece Manastır vilayetinde 314 çeteci öldürülmüştür.¹⁰⁴ İngiliz diplomatik yazışmaları esas alınarak yapılan bir çalışmaya göre İinden isyanının bastırıldığı Kasım 1903'ten Meşrutiyeti ilan edildiği 23 Temmuz 1903 tarihine kadar Makedonya'da muhtelif komitelerce 3300 cinayet işlenmiştir.¹⁰⁵

Dönem boyunca Osmanlı idaresinin mali güçlüklerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Yukarıda işaret ettiğimiz Manastır Avusturya Konsolosluk raporuna göre Osmanlı idaresi dört aydır memur ve subaylara aylık verememektedir. İdare mali güçlüklerden dolayı felç olmuş durumdadır. Mali güçlüklerle baş edebilmek için Umumi Müfettiş Hilmi Paşa'nın Gümrük Vergilerini artırarak bölgede harcama teklifi Büyük Güçler tarafından reddedilecektir.¹⁰⁶ 1905 yılı sonunda Büyük Güçler(Almanya hariç) donanma tehdidiyle Rumeli'de Mali Komisyon kurarak bölgedeki Osmanlı hâkimiyetine önemli bir darbe daha indirilmiş olur.

1907 sonunda Büyük Güçler komitelerle mücadelede Ordu birliklerinin geri çekilerek sorumluluğun Avrupa'nın gözetimindeki jandarmaya devredilmesini talep ettiler.¹⁰⁷ Büyük Güçlerin Rumeli konusunda reform talepleri fasılasız devam etti. Komitecilerin kanlı

¹⁰² *Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1903-1905*, s. 103, 104, 109, 153, 175, 190.

¹⁰³ Macedonia Documents and Materials, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia. 1978, D. 100, (21 Haziran 2014) (<http://www.promacedonia.org/en/ban/index.html>).

¹⁰⁴ Külçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*, s. 292.

¹⁰⁵ Basil C. Gounaris, "Preachers of God and Martyrs of the Nation: The Politics of Murder in Ottoman Macedonia in the Early 20th Century", *Balkanologie*, 2005, IX (1-2), s.33.

¹⁰⁶ Osmanlı idaresine karşı Büyük Güçler genellikle kolektif hareket etmişlerdir (Sinan Kunalp- Gül Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 2 1905-1912*, The Isis Press, İstanbul, 2011, s. 87).

¹⁰⁷ Kunalp-Tokay, *Ottoman Diplomatic Documents-1*, s. 17,19,20.

eylemleri de sürdü.¹⁰⁸ 1908 Temmuzunda Makedonya’da subayların birlikleriyle dağa çıkması ve hükümetin çaresiz kalması üzerine Sultan Hamid anayasayı tekrar yürürlüğe koyduğunu ilan etti, 2. Meşrutiyet dönemi başladı. Rumeli Umumi Müfettişliği lağvedildi. Meşrutiyetin ilanı üzerine duran komiteci eylemleri 3-4 ay sonra yeniden başladı. Makedonya’da kazan Balkan Harbine kadar kaynamaya devam etti.

İncelediğimiz dönemin sonuna kadar Rus konsolosların Bulgar komiteleri ve Makedonya hâkimiyet mücadelesini din ve mezhep adıyla yürüten kiliselerle¹⁰⁹ ilişkilerinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Preveze Mutasarrıf Vekilinin 14 Eylül 1906 tarihli raporuna göre Rus Konsolosu Demirhisar’ın Baraklıcuma köyünde misafir olduğu papazın evinde komitecilerden Konstantin ve Niko ile görüşmüştür.¹¹⁰ Selanik Rusya Konsolos Vekilinin Usturumca Bulgar ve Rum metropolitlerini ziyaret ettiği 8 Eylül 1906 tarihinde rapor edilmiştir.¹¹¹ Kosova Valisinin 15 Ekim 1907 tarihli raporuna göre de Üsküp Rus konsolosu Bulgar ve Rus metropolitlerini nezdine çağırarak her iki cemaat arasındaki münaferecin giderilmesi gerektiğini söylemiştir.¹¹²

Sonuç Yerine

Rusya Hariciye Nazırı Kont Lamsdorff’un konuya ilişkin beyanatu, incelediğimiz dönemde Rusların Balkan politikasının görünür gerekçelerini ortaya koymaktadır. Kont Lamsdorff’a göre şahsi insancılık ve iyilikseverlik elbette meşrudur, *ancak “savaş ve barıştan ve insanların hayatlarından sorumlu olan devlet adamlarının karar alırken sırf iyilikseverlikle hareket etmeye hakları yoktur”*.¹¹³ Rus Hariciye Nazırı bu ifadeyle reel politik gereği devrimci komitelerin beklentilerine uygun hareket edemediklerini söylemektedir. Manastırda öldürülen Rus konsolosuna atfedilen *“Makedonya Slavları için kalben üzüliyorum, fakat beni Rusya’nın çıkarları*

¹⁰⁸ Mürzteg Programı gereği Hilmi Paşa’nın maiyetine verilen Rus yetkili Demirik’e göre Makedonya’da komitelerin cinayet, kundaklama ve şiddeti *“patriotic”* propaganda anlamına geliyordu. Mahalli Bulgar ruhban Rumlarla kanlı rekabeti kışkırtmakta ve 1904 yılından itibaren bölgedeki Rus konsolosları Yunan, Bulgar, Sırp ve Ulah çetelerin birbirine saldırı ve karşılıklı cinayetleri sürekli rapor etmektedir (A.N. Skvoznikov “Politiceskaya..” s. 169).

¹⁰⁹ Makedonya’da kiliseler dini değil millidir (Tunalı Hilmi, *Makedonya Mazisi, Hali, İstikbali*, Kahire, 1326).

¹¹⁰ TFR 1 SL, 157/15684, 6.8.1325.

¹¹¹ TFR 1 SL, 119/11856, 19.7.1324.

¹¹² TFR 1 KV, 178/17716. 8.9.1325.

¹¹³ P. R. Jennings, *British Foreign Policy to Regard to the Macedonian Question 1903-1908*, MacGill University, 1953, s. 26-27.

ilgilendiriyor." ifadesinin¹¹⁴ incelediğimiz dönem boyunca Balkanlardaki Rus politikasını yansıttığı görüşündeyiz.

Rusya'nın 1902-1908 döneminde Bulgar devrimci komitelerine yönelik bu politikasının tekdüze doğrusal olmaktan ziyade birbirine aykırı görünen iki yönü olduğu anlaşılmaktadır. Bir taraftan Slavlık gayretiyle geleneksel olarak Balkanlarda Osmanlı idaresine karşı hemen her türlü girişime kültürel, diplomatik, mali, moral ve siyasi destek sağlanırken, diğer taraftan kendisi Uzak Doğu'da Japonya ile meşgul olduğu bir dönemde Makedonya'nın Osmanlı yönetiminden koparılarak komşu devletler tarafından pay edilmesini Balkanlardaki statükoyu bozacağından zamansız ve çıkarlarına aykırı bulmuştur. Bu yüzden Balkanlardaki Rus siyaseti bir taraftan devrimci komite teşkilatlarının kapatılması ve hareket serbestilerinin kısıtlanması için özellikle Bulgaristan üzerinden ağır diplomatik girişimler yürütmüş, komitelerin başlatacakları ayaklanmaya destek vermemiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun isyanı bastırmasını desteklemiştir. Ancak diğer taraftan da bölgede konsolosluk, sefaret ve diplomatik ajanları dâhil tüm diplomatik misyonlarıyla komitelere karşı güvenlik güçleri ve yargı başta olmak üzere Osmanlı idaresini hemen her alanda etkisiz hale getirmeye uğraşmıştır.

Bu çerçevede komite faaliyetlerine karışan şahısları idareye karşı diplomatik teamüller zorlanarak korumuştur. Diğer taraftan en yüksek makamdan en mütevazı memura kadar Osmanlı mülki ve askeri bürokrasisi üzerinde Rus diplomatik misyonları tarafından adı konulmamış bir vesayet tesis edildiği görünmektedir. Konsolosluk müdahale tehditleri ve algısı bürokrasinin görevini yapmasını engellemiştir.

Diğer yandan güvenlik güçleri tarafından ele geçirilen eylemci komitacıların hak ettikleri cezai yaptırımlardan konsolosluk müdahale ve baskıları ile kurtarılmalrı bölgede vazifeli Osmanlı asker ve mülki görevlilerinde resmi ve yasal usullerin yetersizliği kanaatini pekiştirmiştir. Komitecilerle onların yöntemleri ile baş etme düşüncesinin anılan dönemde uygulamaya sokulduğu bilinmektedir. Komitacı metotları incelediğimiz dönem sonunda Sultan Abdülhamid rejiminin sonunu getiren Resneli Ahmet Niyazi, Ohrili Eyüp Sabri ve Enver[Paşa] gibi subayların birlikleriyle dağa çıkması gibi eylemlerinde de kendini göstermiştir.

Diğer taraftan incelediğimiz dönemde Büyük Güçlerin Rumeli vilayetlerinde Osmanlı İmparatorluğuna karşı politikaları birbiriyle

¹¹⁴ S. A. NIKITIN, "Mne serdečno Jal' Makedonskih Slavjan no...", (25 Ekim 2012) <http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83>

çelişmesine rağmen diplomatik misyonlar idareye müdahalelerinde birbirini destekler görüntü vermişlerdir. Rus konsoloslarının hemen yanında idareye karşı Avusturya veya İngiltere konsoloslarının aynı talebi dile getirmeleri Rus diplomatik temsilcilerinin etkilerini olabildiğince artırmıştır.

Sayfa/Page | 220

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BOA(Başbakanlık Osmanlı Arşivi)

A MTZ (04)(Sadaret Eyalat-ı Mümtaze Kalemi Bulgaristan) 87/88, 11 06 1320 ; 88/97, 20 11 1320.

BEO (Babiali Evrak Odası) 1633/122444, 27 Za 1318; 1688/126411, 21 Ra 1319; 1963/147177, 14 N 1320; 2047/153467, 20 M 1321; 2094/157028, 21 Ra 1321; 2108/158040, 10 R 1321; 2413/180929, 10 B 1322.

DH MKT (Dahiliye Mektubi Kalemi), 743/3, 02 06 1321; 2531/55, 29 Ca 1319

DH ŞFR (Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi), 353/105, 30 A 1321

HR SYS (Hariciye Siyasi), 2758/78, 26 01 1897; 2758/79 29 01 1897.

İ DH (İrade Dahiliye), 1413/24, 02 C 1321

İ HUS (İrade Hususi), 105/79, 23 S 1321; 108/100, 29 Ca 1321

TFR 1 A (Rumeli Müfettişliği Sadaret ve Başkitabet), 5/407, 17 04 1321

TFR 1 KV (Rumeli Müfettişliği Kosova), 31/3058, 23 Ca 1321; 51/5026, 23 Za 1321; 178/17716, 8.9.1325.

TFR 1 SL (Rumeli Müfettişliği Selanik), 119/11856, 19.7.1324; 157/15684, 6.8.1325.

Y A HUS, 446/111, 24 M 1321.

Y EE (Yıldız Esas ve Kâmil Paşa) 1/9, 10 Z 1321.

Y MTV (Yıldız Mütenevvi Maruzat), 279/17, 4 Ş 1323.

Y PRK (Yıldız Perakende), 69/71, 07 S 1322;

Y PRK OMZ (Yıldız Perakende Orman, Maadin ve Ziraat Nezareti),
3/37, 22 Ca 1321

Y PRK UM (Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahrirâtı), 77/7, 12 B
1323.

Diğer

British Documents on the Origins of the War 1898-1915, Vol 5, The
Near East The Macedonian Problem and the Annexion of Bosnia 1903-9, H
M Stationery Office, 1928.

Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1902, Ministere des
Affaires Etrangeres, Paris, 1903.

Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine Janvier-Fevrier
1903, Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, 1903.

Documents Diplomatiques Affaires de Macedoine 1903-1905,
Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, 1907.

Documents on the Struggle of Macedonian People for Independence
and a Nation-State, The University of "Cyril and Methodius", Skopje, 1985.

<http://hansard.millbanksystems.com/sittings/1900s> Avam ve
Lordlar Kamarası 1900-1909 Yılları Görüşme Tutanakları

<http://www.macedonian-heritage.gr/OfficialDocuments/events.html>
1903 Makedonya Olaylarına İlişkin Yunanistan Tarafından Yayınlanan 70
Belge

<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/serb.html> Rusya Şark
Literatürü Doğu ve Batı Kaynakları- Sırbistan, Makedonya, Karadağ, Bosna-
Hersek Evrakı

Macedonia Documents and Materials, Bulgarian Academy of Sciences,
Sofia. 1978 (<http://www.promacedonia.org/en/ban/index.html>).

KUNERALP, Sinan, Recueil des Traités, Conventions, Protocoles,
Arrangements et Déclarations Signés Entre L'Empire Ottoman et Les

Puissances Etrangeres 1903-1922, Vol. 1 1903-1916, The Isis Press, İstanbul, 2000.

KUNERALP, Sinan- TOKAY Gül, Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 1 1879-1904, The Isis Press, İstanbul, 2011.

KUNERALP, Sinan- TOKAY Gül, Ottoman Diplomatic Documents The Macedonian Issue 1879-1912 Part 2 1905-1912, The Isis Press, İstanbul, 2011.

Papers Relating to Foreign Relations of The United States, Government Printing Office, Washington, 1904.

Kitaplar

ADANIR, Fikret, Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi, çev. İhsan Catay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

BERARD, Victor, Pro Macedonia, Libraire Armand Colin, Paris, 1904.

COLOCOTRONIS, V., La Macedoine et L'Hellenisme, Berger-Levrault Editeurs, Paris, 1919.

DRAGANOF, Makedonia and the Reforms, Maxell, Watson and Viney Ld., London, 1908.

ERİM, Nihat, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, cilt 1, 1953.

GAWRYCH, George, The Crescent and the Eagle -Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913, I. B. Tauris & Co., London, 2006.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918), çev. İhsan Çatay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2008.

KASASIS, Neocles, L'Hellenisme et la Macedoine, Imprimerie de la Renaissance Latine, Paris, 1903.

KUTLU, Sacit, Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

KÜLÇE, Süleyman, Mareşal Fevzi Çakmak Askeri, Hususi Hayatı, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, Ankara, Ankara, 1953.

KÜLÇE, Süleyman, Osmanlı Tarihinde Arnavutluk, Ticaret Basımevi, İzmir, 1944.

LANGE-AKHUND, Nadine, The Makedonia Question 1893-1908 from Western Sources, East European Monographs, USA, 1998.

MACDERMOTT, Mercia, Freedom or Death The Life of Gotse Delchev, The Journeyman Press, London, 1978.

MARKOVICH, Slobadan G., British Perceptions of Serbia and the Balkans 1903-1906, Dialogue Association, Paris, 2001.

MILOIEVITCH, M. G., La Turquie d'Europe et le Probleme de la Macedoine et de la Vielle Serbie, Universite de Paris, Paris, 1905.

MITEV, Trendafil, The United States of America and .Macedonia 1834-1945, Macedonian Scientific Ins., Sofia, 1999.

ROSSOS, Andrew, Macedonia and the Makedonians- A History, Hoover Institution Press, California, 2008.

The English Press of the Ilinden-Preobrazhenie Uprising 1903, Makedonski Naučen Institut, Sofia, 1998.

TUNALI HİLMİ, Makedonya Mazisi, Hali, İstikbali, Kahire, 1326.

UZER, Tahsin, Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979.

WARD, A. W. and G. P. GOOCH, The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919, Vol. III, 1866-1919, Cambridge: University Press, Cambridge, 1923.

Makaleler

ADANIR, Fikret, "The Macedonians in the Ottoman Empire, 1878-1912", in The Formation of National Elites, ed. by Andreas Kappeler, New York University Press, Newyork, 1992), s. 161-191.

AYDIN, Mahir, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", Osmanlı Araştırmaları, IX, 1989, s. 209-234.

AYDIN, Mahir, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibenin Kaçırılması", Osmanlı Araştırmaları, XIII, 1998, s. 239-258.

BEYDİLLİ, Kemal, "II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesine Dair", Osmanlı Araştırmaları, IX, 1989. s. 77-99.

GOUNARIS, Basil C., "Preachers of God and Martyrs of the Nation: The Politics of Murder in Ottoman Macedonia in the Early 20th Century", Balkanologie, 2005, IX (1-2), s.31-43.

Sayfa/Page | 224

İGÜSBD
Cilt: 1 Sayı: 2
Ekim /
October 2014

İSAYEVA, O. N., "Makedonska Smuta": Vzglyad Russkih Konsulov, (21 Aralık 2013), <http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=maked&Number=1943267366>

KOSIK, V. İ., "Makedonija Problemi İstorii i Kulturi", (25 Kasım 2012), http://www.promacedonia.org/is_ran/is_ran_6.html

NIKITIN, S. A., "Mne serdeçno Jal' Makedonskih Slavjan no...", (25 Ekim 2012) <http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83>

SAYGILI, Hasip, "1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", Karadeniz Araştırmaları, Güz 2013, 39, s. 69-94.

SAYGILI, Hasip, "Sultan II. Abdülhamid'in Meşruiyet Krizi: 1903'te Mitroviçe'de İlk Rus Konsolosu Grigori Şerbina'nın Öldürülmesi, Hacettepe Türkiyat Araştırmaları, Bahar 2014, 20, s. 163-191.

SKVOZNIKOV, A. N., "Makedonski Vopros Vo Vneşnei Politike Rossii v Naçale XX Veka", (13 Ocak 2014) http://www.moscowia.su/images/konkurs_raboti/2006/3.5.doc

SKVOZNIKOV, A. N., "Politiçeskaya Boriba Mejdu Balkanskimi Gosdarstvami za Makedonske Zemli v Konçe XIX Naçale XX vv" Rossiya (SSSR) i Makedoniya İstoriya, Politika, Kultura 1944-1991 gg, Rossiskaya Akademiya Nayk İstitut Slavyanovedeniya, Moskva, 2013, s. 159-172.

"Şerbina'nın Vefatı", Şura-yı Ümmet, 13 Mayıs 1903, s. 3.

TOKAY, Gül, "A Reassessment of the Macedonian Question 1878-1908", War and Diplomacy The Russo Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin, Ed. Hakan Yavuz with Peter Sluglett, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2011, s. 253-269.

Ansiklopedi maddesi

AYDIN, Mahir, "Hüseyin Hilmi Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 18, İstanbul, 1998, s. 550-551.

Tez

JENNINGS, P. R, British Foreign Policy to Regard to the Macedonian Question 1903-1908, MacGill University, 1953.

Summary

In late 1902, due to threats of Great Power intervention to Macedonia Sultan Abdulhamid set up General Inspectorate in Macedonia. Hüseyin Hilmi Paşa was assigned as general inspector. Although he made some ameliorations in the region, because of financial problems and foreign interventions, terrorist actions of comitadjis who struggle for partition of Macedonia had not been prevented by 1908 when inspectorate was abolished. This paper examines, as tool of Balkans policy, Russia diplomatic missions's relations with Bulgarian komitadjis. It points out that these relations, seem inconsistence each other, had continued between support and curbing.

In this context, Russia traditionally supported Balkan Slav peoples against Ottoman Empire. She saw Slavic people insurgences in Balkans as national liberation movements. As known Russia created The Greater Bulgaria including Macedonia with Ayastefanos Treaty after 1877-1878 Ottoman War. But circa 1900, due to her engage with Japan in Manchuria, Russia made some modifications at her Balkan policy. She began to defend statuqou. For Russia, partition of Macedonia would create numerous conflicts among Balkan states. Due to that she was busy in the Far East, so the time was inconvenient. Therefore Bulgaria and Macedonia Bulgarian comitadjis were faced with the pressures from Russia. During famous 1903 Ilinden Insurgence, she supported the Sublime Port.

On the other hand, with her diplomatic missions to include consulars, diplomatic agent and ambassador, Ottoman Empire was taken "be undership guardianship". In Macedonia provinces Russian consular frequently intervined almost everything subjects of Ottoman administration including military, judge and taxation. Comitadjis were generally supported by Russian diplomatic representatives through the period.